

IRAK ARAPÇASINA GİREN KUŞÇULUKLA İLGİLİ TÜRKÇE KELİMELER

*Words Related With Pigeon Fancying that Passed from Turkish to
Iraqi Arabic*

Savaş KARAGÖZLÜ*

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22: 159-168

Öz: Türkçe ve Arapça arasındaki dil ilişkisi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İslam dinini kabul eden Türkler, Arapların yaşadıkları bölgelerde hâkimiyet sürdürmeye başlayınca aralarındaki ilişki daha da kuvvetlenmiştir. Bu ilişkinin sonuçlarından biri Türkçeye Arapça, Arapçaya da Türkçe kelimelerin girmesidir. Mısır, Irak ve Suriye başta olmak üzere hemen hemen bütün Arap toplumlarının dilinde Türkçe kelimeler kendine yer bulmuştur. Bu kelimeler çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Irak Arapçası üzerine de çok sayıda çalışma mevcut olup genel olarak günlük hayatta kullanılan Türkçe kelimeler inceleme konusu olmuştur. Makalemizde, kuşçuluk özelinde Irak Arapçasına Türkçeden geçmiş kelimeler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe-Arapça ilişkileri, Irak Arapçası, Kuşçuluk.

Abstract: The linguistic relationship between Turkish and Arabic is based on a long history. When the Turkish, who accepted the Islamic religion, began to maintain dominance over the regions of the Arabs, the relationship between them became even stronger. One of the consequences of this relationship is the entry of Turkish language into Arabic and the Arabic words into Turkish language. Turkish words began to appear from Egypt, Iraq, Syria and nearly all languages of Arab societies. These words are subject to wide-ranging scrutiny. Numerous studies have been conducted on Iraqi Arabic, and the Turkish words used in daily life in general are the subject of examination. In this article we will evaluate the words related with pigeon fancying that we could come in Iraqi Arabic that passed from Turkish.

Keywords: Turkish-Arabic language relationship, Iraqi Arabic, Pigeon fancier.

Giriş

Arapların ve Türklerin uzun yıllar boyunca geniş bir coğrafyada yan yana yaşamaları neticesinde aralarında kelime ve kültür alışverişi meydana gelmiştir. Bu etkileşim hayatın çeşitli yönlerini kapsamakla beraber bölgeden bölgeye, sayı ve çeşit açısından farklılıklar gösteren kelime alışverişleri şeklinde gerçekleşmiştir. Türkçenin, Arapçadan çok sayıda kelime aldığı bilinen bir gerçektir. Arapçanın yazı dili, Türkçe kadar bu durumdan etkilenmese de, Arapların konuşma dilinde binlerce Türkçe kelime tespit etmek mümkündür. Türklerin uzun yıllar boyunca egemen olduğu Irak coğrafyasında Türkçe, Irak Arapçasını bir hayli etkilemiştir. Bu etkileşimi, hayatın pek çok alanında görmek mümkündür. Bu bağlamda, bilim adamları da yaşanan etkileşime

* Dr., s_sawash_m@hotmail.com. Gönderim Tarihi 13.02.2018 / Kabul Tarihi: 13.05.2018

dair pek çok çalışma yapmıştır. Irak Arapçasında tespit edilen Türkçe kelimeler, Hüseyin Ali Mahfuz, Rıza Çolakoğlu, İhsan Sıddık Vasfi ve Sâdük Masliyah gibi birçok bilim adamı tarafından incelenmiştir. Genel olarak, bu çalışmalarda günlük hayatta kullanılan kelimeler üzerinde durulmuştur. Bu makalede ise, diğer çalışmalardan farklı olarak Irak Arapçasında geçen Türkçe ile ilgili kuşçuluk özelindeki kelimeler değerlendirilmiştir.

Bilindiği gibi güvercin yetiştiriciliğinin tarihi çok eskilere dayanmakta olup geçmişten bu yana güvercinler insanlar arasında iletişimi sağlamak için kullanılmıştır. Günümüzde ise güvercin yetiştiriciliği, bir hobi olarak varlığını sürdürmektedir.

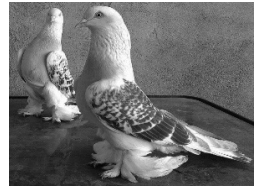
Bu makalede yer alan kelimeler, Irak'ın Diyala şehrinde yaşayan Munim Arahmed, Yusuf Mirza ve Abdullah Ahmed adlı kişilerden bizzat tarafımızdan derlenmiştir. Derlemiş olduğumuz kelimeler güvercin türleri, güvercin sıfatları ve kuşçulukta kullanılan araç gereç isimleri şeklindedir. Söz konusu kelimelerin tümünün kökenleri Türkçe olmamakla birlikte bazıları Türkçe ek almış bazıları ise yabancı kökenli olup Arapçaya Türkçeden geçmiştir. Hatta adı geçen kaynak kişiler, bu kelimelerin kendi dillerine Osmanlıcadan geçtiğini iddia etmektedirler. Ayrıca, 2003 yılından sonra Irak ve Türkiye arasında gerçekleşen güvercin ticareti vesilesiyle, ودعي ترکی *ved'i turki*, مسكي (مسجي) ترکی *miski (misçi)* gibi isimler de meydana gelmiş; söz konusu ترکی *türki* kelimesi de "Türk asıllı, Türk malı" manasında kullanılmıştır. Bu kelimelerin dışında, زنگي *zungi ~ zengi*, دمکش *damkeş*, مسكي (مسجي) *miski* gibi güvercin isimlerinin Anadolu ağzlarında tespit edildiği görülmektedir (Beysanoğlu 1979: 8684).

Yapmış olduğumuz derleme soru-cevap şeklinde uygulanmıştır. Kaynak kişilere kuşçulukla ilgili sorular sorulduktan sonra yanıtlarından sadece Türkçeyle ilgili olan kelimeler değerlendirilmiştir. Öte yandan verilen kelimelerin somutlaştırılması için kuş görselleri kullanılmıştır.

1. عنبرلي *enberli*: Koyu kırmızı ile gri renkli taklacı güvercin türlerinden. Anber+li = anberli. Çokluk şekli de عنبرليات *anberliyyāt*'tır. Irak'ın bazı bölgelerinde bu güvercine ودعي *ved'i* denir. Türkiye'de ise, *amberi* adıyla bilinmektedir (Yılmaz-Boz 2012: 46).

2. اچغ ~ ودعي *açığ ~ ved'i açığ*: Açık renk *ved'i* güvercin. Genelde Irak'ın Musul şehrinde kullanılmaktadır.

3. آل *al*: Kıpkırmızı renkli güvercin. Türkçe *al* "Kanın rengi, kızıl, kırmızı" anlamındadır. Kırmızı renginden dolayı bu adı kazanmıştır.

4. alāc الالاج: Beyaz ve koyu gri renkli bir çeşit güvercin, alaca güvercin. Çokluğu الالاجات *alacât* ve الالاج *alâyic* şeklindedir.

5. barım برم: Güvercinlerin grup halinde havada sağa ve sola dönmelerini ifade eden kelimedir. ايبيرمن *iybirmen* “dönüyorlar” ve يبرم *yıbrım* “dönüyor” şeklinde de ifadeler de mevcuttur. Türkçe *bur-* eyleminden türetildiği düşünülmektedir.

6. baştuluk باش تولك: Güvercin yavrularının ilk tüylerinin dökülmesi. Türkçe *baş* ve *tuluk* kelimesinden oluşmaktadır. Anadolu ağızlarında *tulek* “tüy değiştirmiş” anlamındadır (Derleme V 1996: 3868-3869).

7. bedreng بدرنگ ~ bedrenği بدرنگي: Beyaz ve az kırmızılı bir çeşit güvercin. Çokluk şekli بدرنگت *bedrengât*’tır. Osmanlı Türkçesinde, *bedirenk* “açıkla koyu arasında, kirlimsi renk” anlamındadır (Seydi 1330: 176). Anadolu ağızlarında *bedirenk* kelimesinin “güzel olmayan renk, kötü, fena renk” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir (Derleme II 1993: 595).

8. bŭzāğ بوزاغ: Açık sarı güvercin. اصفر بوزاغ *aşfar bŭzāğ* “boz ak sarı” şeklinde de kullanılır. Diyarbakır’da, Ketme güvercinin sarısına *bozak* adı verilmiştir (Beysanoğlu 1979: 8684). Suriye Arapçasında *el-Boz* “boz rengi” bir güvercin türüdür (Kaymaz 2016: 19). Muhtemelen aynı güvercindir.

9. cumbāz جمباز: Güvercin satan kimse. *cumbāz* جنباز şeklinde de söylenmektedir. Çokluk şekli de جنابز *cenābuz*’dur. Bu kelime Farsçadan (canbāz) Türkçeye *cambaz* şeklinde, Türkçeden de Irak Arapçasına *cumbāz* şeklinde girmiştir.

10. çatel چطل: Kuyruğu ortadan çatal şeklinde kesilmiş güvercin. Çokluğu da ايمچطلات *imçatılât* şeklindedir. Konya’da *çatal kuyruk* “kuyruk telleri ortadan ikiye ayrılmış gibi görülen güvercine” denilmektedir (Özmen 1981: 168).

11. çelebi چلیبی: Bir çeşit taklacı Bağdat güvercini. Bağdat'ta yaşayan Çelebi ailesinin yetiştirdiği güvercindir. O nedenle bu ismi kazanmıştır.

12. çengal ~ çangal چنگل: Takıldı, mecaz olarak bir yere takılmak; güvercinin havada aynı yerde uçarak durması. Örneğin چنگل الطیر *çangal eltér* “güvercin havada aynı yerde uçarak durdu”. Ayrıca, sıfat olarak إمچنگل *imçangil* “havada sabit bir şekilde takılmış kuş” ifadesi de vardır. Çokluğu da إمچنگلات *imçangilât* şeklindedir. Türkçe *çengel* “bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir” anlamındadır. Irak Arapçasına, Türkçeden hem asıl anlamıyla ad olarak *çingâl* şeklinde, hem de mecaz olarak *çengal* ~ *çangal* “takıldı” anlamıyla girmiştir.

13. çenli چنکلی: Beyaz ve siyah noktalı bir çeşit güvercin. çenk+li=çenli. Türkçe +II eki aldığı aşikâr, ancak *çenk* kelimesinin hangi anlama geldiği konusunda bilgi bulunmamaktadır.

14. çinku چینکو: Çinko; Güvercinler uçarken onları korkutmak için metal bir şey vurmak. Örneğin اضر بهن چینکو *adrubhin çinku* “onları çinko ile korkut”. İtalyancadan (*zinco*) Türkçeye geçmiştir.

15. çuprâz چُپراز: Çiçek hastalığı nedeniyle gagası eğik olan güvercin; çapraz gagalı güvercin. إمچپرز *imçapriz* “gagası çapraz olmuş” şeklinde de kullanılır. Çokluk şekli de إمچپرزات *imçaprizât*’tır. Bu ad, Türkçede kullanılan *çapraz* kelimesinin “eğik olarak birbiriyile kesişen” anlamıyla alakalıdır.

16. damkeş دمکش: Bir çeşit kâküllü süs güvercini. Çokluk şekli دمکاش *damâkiş*’tır. Türkiyede de süs güvercini olarak *demkeş* adıyla bilinmektedir (Yılmaz-Boz 2012: 46). Konya’da, *demkeş* “çok kıymetli bir tür (beyaz, ayakları duman rengi)” güvercin adıdır (Tryjarski 2016: 185). Mehmet Özmen bu tür güvercin için, “*dem çeken, beyaz, kahverengi ve siyah renkleri olan güvercin türü. Çift takkeli olur. Ahır kuşudur. Fazla uçmaz. Kahverengi*

demkeşle gut birbirine benzer, ancak kuğurmalarından ayırt edilebilirler” demiştir. Demkeş geniş paçalı ve iri vücutlu olur (Özmen 1981: 170).

17. dekle دقلة: Takla, güvercinin uçarak kendi etrafında dönmesi, takla atması. Fiil olarak “takla atıyor” anlamında ايدقل ايدهككل iydekkil ve يضرب دقلات yudrub deklāt şeklinde söylenmektedir. Çokluk şekli de دقلات deklāt’tır. Mehmet Özmen, takla kelimesi hakkında şu bilgiyi vermiştir; “uçarken oyuna giren güvercinin önden arkaya, geriye doğru dönmesi, takla atması” (Özmen 1981: 183)

18. dışar دشر: Güvercinlerin kafesleri dışında olduklarını ifade eden kelime. إمدشرات imdaşşirāt “güvercinler kafesin dışındalar” داشرهن dāşirhin “güvercinleri dışarıda bıraktım, bırakmış” ifadeleri vardır.

19. ganbüre گنبوره: Kambur; güvercinlerin boynunu ve sırtını eğik “kambur” hâle getiren bir çeşit ölümcül kuş hastalığı. Hastalığı taşıyan güvercine de إمگنبر imganbir denir. Çokluğu إمگنبرات imganbirāt şeklindedir.

20. gög گوغ: Mavi renkli güvercin. Çokluğu da گوگات gogāt şeklindedir. Mehmet Özmen, gök güvercini hakkında şu bilgileri vermiştir; “1. Gök renkli olan güvercin. Mardinli ve Selçuklu türlerinde olur. Açık veya koyu gök olabilir. 2. Mardinli türü gök güvercin”. Ayrıca, gök çakal, gök çallı, gök elifli, gök ganrık, gök mardinli gibi türlerinin de olduğunu tespit etmiştir (Özmen 1981: 173-174).

21. hencarli خنجرلي: Beyaz ve az kırmızılı bir çeşit güvercin. Yukarıda bahsi geçen bedreng güvercinin ikinci ismidir. hançer+li = hançerli. Çokluk şekli خنجرليات hencarliyyāt’tır.

22. ke‘küle كعكوله: Güvercinin kafasında olan kâkül; tüy kabartısı. Çeşitleri: كعكوله فنجان ke‘küle fincān “Yuvarlak kâkül”. كعكوله نباله ke‘küle nubbāle “çivi şeklinde olan kâkül”. كعكوله فتاله ke‘küle fettāle “hafif kabartılı kâkül”. كعكوله فرش ke‘küle fariş “güvercinin kafasına yayılmış kâkül” şeklindedir. Kâkülü olan güvercine de إمكعل imka‘kel denir. Çokluğu da كعكيل ke‘akil şeklindedir.

23. kemçi قمچی: Kamçı; güvercinlerin kuyruklarını çapraz şekilde kesmek; kuyruğu çapraz kesilmiş güvercin. Çokluk şekli قماچی *kamāçi* veya قمچییات *kemçiyiyyāt* tır.

24. korenk كورنك: Beyaz ve açık gri renkli bir çeşit güvercin. Çoğul şekli كورنكات *korenkāt* tır. Diyarbakır'da kül rengi bir çeşit güvercine *kürenk* adı verilmiştir (Beysanoğlu 1979: 8683). Muhtemelen aynı güvercindir. Anadolu ağzlarında “küren” kelimesi “1. doru at; 2. Alnında beyaz lekesi olan sarı renkli at” (Derleme VIII 1993: 3044), Azerbaycan Türkçesinde “(at ve benzeri hayvanlar için) sarı” (Hacaloğlu 1992: 179), Osmanlıca Türkçesinde *kürân*, *kürend*, *küreng* “al at” (Devellioğlu 1997: 535-536), Kırgızca *kürünğ* “koyu al (at donu)” (Yudahin II 1998: 541), ”Hakasça *küreñ* “kahverengi, yağız, esmer” (Arıkoğlu 2005: 279) ve Klasik Moğolcada da *küren* ~ *küreng* “kızıl (koyu), kahverengi, kestane rengi; menekşe” anlamındadır (Lessing I 2003: 798).

25. kumarli, kumurlu كمرلي: Simsiyahrenkligüvercin türlerindedir. Muhtemelen kömür+li kelimesinden meydana gelmiştir. Çokluğu da كماري *kamāri* veya كمارليت *kumarliyyāt* şeklindedir. Türkçede *kömür* “koyu kara rengi belirtmek için kullanılır”, *kömürcü* “kara, siyah, siyah lekeli” anlamında kullanılmaktadır (Kaymaz 2000: 264; 275).

26. kulli كولي: Kül rengi güvercin. Nadir kullanılan kelimelerdendir. Kül+li = küllü. Bu güvercinin ismi Irak Türkmenesinde *küllü* şeklindedir.

27. merdi مردي: Güvercinlerin kafesinde bulunan ve güvercinlerin üstünde durdukları çubuk. Çokluk şekli de مرادي *marādi* şeklindedir. Anadolu ağzlarında *merdi* kelimesinin “oklava” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir (Derleme IX 1993: 3166).

28. mutyérçi ~ mityérçi مطيرچی: Kuşcu, kuşbaz. Kelime, Arapça *mutayyir* “uçuran” ve Türkçe meslek bildiren +CI ekinden oluşmaktadır.

29. nişli نيشلي: Boyun kısmı beyaz olup kafası ise gövdesi ile aynı renkte olan bir

çeşit güvercin. Çokluk şekli نشالي *nişali* ya da نشليات *nişliyyāt*'tır. Kelime niş ve Türkçe +II ekinden oluşmaktadır. Osmanlıcada *niş* “uç, ağu, zehir, akrep arı gibi hayvanların soktukları iğne, diken” anlamlarındadır. Kelimenin kökeni Farsçadır (Seydi 1330: 1071). Türkiye Türkçesinde *niş* “duvar içinde bırakılan oyuk” manasındadır. Fransızcadan Türkçeye geçmiştir. Bu kelime Irak Arapçasına Fransızca anlamıyla girmiş olmalıdır. Muhtemelen güvercinin boynundaki oyuğa benzeyen beyaz renkli halka nedeniyle bu adı almıştır.

30. özbeki اوزبكي: Özbekistanlı, Özbekistanlı güvercin. Özbek + Arapça nispet i'sinden oluşmaktadır. Çokluğu اوزبكيات *özbekiyyāt*'tır.

31. rôte روطه: Güvercinleri duvarın üstünden indirip kafese sokmak ve bir cihete yönlendirmek için kullanılan 1,5-2 metrelik çubuk. Çokluk şekli ارواط *irvāt*'tır. Türkçe *rota* “Bir gemi veya uçağın gidiş yönü, izleyeceği yol” anlamındadır. İtalyancadan (rotta) Türkçeye, Türkçeden de Arapçaya girmiştir.

32. sêreng سيرنگ: Üç renkli (koyu kırmızı, açık kırmızı ve pembe) güvercin. Farsça se+reng “üç renk” kelimelerinden meydana gelmiştir. Çokluğu şekli de سيرنگات *serengāt*'tır.

33. şāhine شاهينه: Şahin kuşu. *şāhin* şeklinde de anlandırılmaktadır. Çokluğu da شواهين *şavahin* şeklindedir.

34. şāmlī شاملي: Şam güvercini; siyah ve kanatlarının uçları beyaz veya kahve rengi ve kanatlarının uçları beyaz renkli bir çeşit güvercin. Şam ve Türkçe +II ekinden oluşmaktadır. Çokluk şekli شوامل *şavāmil* ve شامليات *şamliyyāt*'tir.

35. şekeri شكري: Bir çeşit beyaz ile sarı arası renkli güvercin. Şeker + Arapça nispet i'sinden oluşmaktadır. Çokluk şekli de شكريات *şekeriyyāt*'tir.

36. tek تک: Çifti olmayan güvercin, çiftleşmeyen, tek, tane. Çokluk şekli de تکوك *itkūk* şeklindedir. Bu kelimenin kullanımına örnek olarak, kaç güvercin? sorusuna cevaben, “25 güvercin” anlamında Irak Arapçasında 25 *tek* ifadesi kullanılmaktadır.

37. tuluk تولك: Güvercinlerin tüylerinin dökülmesi, tüylerinin değişmesi. صاير تولك *şayir tuluk* ve يذب تولك *iydib tuluk* “güvercin tüylerini döküyor” şeklinde de kullanılmaktadır. Çokluk şekli de متلكات *mtellikāt* olup “tüylerini dökmüşler” anlamındadır. Anadolu ağızlarında *tülek* “tüy değiştirmiş”, *tülemek* “tüy değiştirmek” ve *tülenmek* “tüylenmek” anlamındadır (Derleme V 1996: 3868-3869). Mehmet Özmen, *tülek* kelimesinin “1. Tüy değiştiren güvercin. 2. Güvercinin tüy değiştirmesi hâli. Tüleyen güvercin” anlamına geldiğini izah etmiştir. Ayrıca *tüleme* ve *tülemek* şekillerini de göstermiştir (Özmen 1981: 185).

38. turki مسكي (مسجي) تركي: Bir çeşit mavi güvercin. تركي *turki*; مسكي *miski* (*misçi*) *turki*; ودعي تركي *ved'i turki*. Bu güvercinler Türkiye'den getirildikleri için adlarına *turki* adı eklenmiştir.

39. ürfeli ~ erfeli ارقلي: Urfa güvercini; göğsünde hafif tüy kabartısı bulunan ve minik gagaya sahip olan bir güvercin türüdür. Çokluğu ارافل *arāfil* ya da ارقليات *erfeliyyāt*'tir. Suriye Arapçasında bu güvercin *el-urfeli* adı verilmiştir (Kaymaz 2016: 58).

40. zācil bçini زاجل بجيني: Çin+ posta güvercini. Deseni ve rengi çin tavuğuna benzediğinden ona bu ismin verildiği düşünülebilir.

41. zungi زُنْجِي: Siyah renkli bir çeşit güvercin. Diyarbakır ağzında İçağlı tür güvercinin siyah rengi zengi adıyla bilinmektedir (Beysanoğlu 1979: 8684). Renklerinden dolayı onlara bu isim verilmiş olabilir.

Sonuç

Türkçenin Irak Arapçasının çeşitli alanlarında yaptığı etki, kuşçuluk alanında da görülmektedir. Kuşçulukla ilgili Irak Arapçasına, Türkçe ve Türkçe yoluyla giren 41 kelime tespit edilmiştir. Derlemiş olduğumuz bu kelimelerin 23'ü kuş türüdür. Diğerleri ise, kuşçulukta kullanılan araç gereç, kuş hastalıkları isimleri ve kuş sıfatlarıdır. Bu kelimelerin 8'i Türkçe +II eki almıştır. Suriye Arapçasında ve Diyarbakır'da bu kelimelerin benzer kullanımları görülmektedir. Değerlendirilen kelimelerin, Arapça dil kurallarına göre çekimlendiği tespit edilmiştir. “kamçı, çengel, çatal” gibi kelimelerin Irak Arapçasında asıl anlamlarının yanında farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür.

Derlediğimiz kelimeler anlam bilimi açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

Kuş isimleri: ‘enberli, ved‘i açığ, āl, alāc, bedreng, būzāg, çelebi, çenkli, gög, hencarli, korenk, kumarli, külli, nişli, özbeki, séreng, šāhin, šāmlı, şekerı, turki, ürfeli, zācil bçini, zungi.

Alet isimleri: çinku, merdi, rōte.

Hastalık isimleri: çuprāz, ganbūre.

Meslek isimleri: cunbāz, mutyérçi.

Sıfatlar: çatal, kemçi, imçapriz, imçangıl, imganbır, imdaşşirāt, tek.

Füller: çengal, yıbrım, çangal eltér, adrubhin çinku, iyđib tuluk, dāşirhin, yudrub deklāt, iydekkil.

Diğerleri: barım, bāş tuluk, dekle, dişar, ke‘küle, tek, tuluk.

Ayrıca, *bozak, demkeş, kürenk, miski, zengi, çatal kuyruk, amberi, tülek, al, bedirenk, şahin, cambaz, çatal, çapraz, takla, gök, kamçı, merdi, rota, tek, çengel, bur-* gibi kelimelerin gerek kuşçuluk özelinde gerekse günlük hayatta Diyarbakır, Konya ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hâlen kullanıldığı görülmektedir.

Kaynak Kişiler

1.İsim: Abdullah Ahmed

Yaş: 45

Meslek: Öğretmen

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

2.İsim: Abdulmunim Alahmed

Yaş: 49

Meslek: Esnaf (kuş satıcısı)

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

3.İsim: Yusuf Mirza

Yaş: 45

Meslek: Güvenlik personeli.

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

Kaynakça

ARIKOĞLU, Ekrem (2005). *Örneklî Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.

BEYSANOĞLU, Şevket (1979). “Diyarbakır folklorunda güvercin I”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, Sayı: 359, s. 8682-8684.

ÇOLAKOĞLU, Rıza (1992). “Yerli Arapçada Türkçe Sözcükler”, *Yurd Gazetesi*, Bağdat Sayı:1063, Yıl: 22-6 Şubat, s.5.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

HACALOĞLU, Recep Albayrak(1992). *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

KAYMAZ, Zeki (2000). “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği” *TDAY-Belleten*, 1997, Ankara: s. 251-341.

KAYMAZ, Zeki (2016). “Suriye Arapçasında Yaşayan Türkçe”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 2016/2, s.13-22.

LESSING, Ferdinand D. (2003). *Moğolca – Türkçe Sözlük I*, (Çev. Günay Karağaç), Ankara: TDK yayınlar.

MAHFÛZ, Husayn ‘Alî (1964). “El-Elfâz üt-Turkiyya fi’l- Lehçeti’l-‘Irakiyya”, *Macallat at-Turas al-Şa’bi*, Bağdat: Matba ‘at al-Ma ‘arif, s.1-24.

MASLİYEH, Sâdûk (2004). “Irak Halk Dilinde Dört Türkçe Son Ek –LÎ, -LİK, -SİZ, -ÇÎ”, (Çev.: Halim Öznurhan), *Bilimname IV*, s. 133-141.

ÖZMEN Mehmet (1981). “Konya’da Güvercinlik” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Konya: s.157-187.

SEYDÎ, Ali (1330). *Resimli Kâmûs-ı, Cild-i Evvel*, ‘Osmâni, Neşir: Matbaa-i ve Kütüphanesi-i Cihan.

TRYJARSKI, Edward (2016). “Türk Çatılarında Güvercinler ve Bazı Tarihsel Dil Bilimsel Notlar”,(Çev., Reşide GÜRSES - Dursun AYAN), *Edward Tryjarski Türkler ve Doğa*, Editör: Dursun AYAN, İstanbul: Kitapevi Yayınları, İstanbul: s. 183-198.

Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1993). C. II, Ankara: TDK yayınları.

Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1993). C. IX, Ankara: TDK yayınları.

Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1993). C. VIII, Ankara: TDK yayınları.

Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1996). C. V, Ankara: TDK yayınları.

VASFÎ, İhsan Sıddık (1974). “El-Müfredâit’t-Türkiyye fi’l-lehçeti’l-‘Ammiyyeti’l-‘Irakiyye”, *Mecellet Alihaa*, Sayı12 (156), Nisan, s. 6-11.

YILMAZ, Orhan - Boz, Akif (2012). “Tarihten Günümüze Türkiye’de Güvercin (Columba livia) Yetiştiriciliği” *Anadn Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, s. 45-51.

YUDAHİN, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü II*, (Çev. Abdullah TAYMAS), Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.